

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online) tijdschriften van Boom uitgevers zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Auteursrecht ten aanzien van tekst- en datamining en machinelearning is nadrukkelijk voorbehouden.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this article may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher. No part of this publication may be reproduced in the context of text and data mining for any other purpose which is not expressly permitted by law without permission of the publisher.

Ten geleide bij het themanummer *Verslaving*

REINOUT WIERS & ANNEKE GOUDRIAAN

Een speciaal nummer over verslaving in het tijdschrift *Gedragstherapie* – het zal sommige lezers wellicht verbazen: zoveel aandacht krijgt verslaving niet, bijvoorbeeld op het jaarlijkse najaarscongres van de VGt. Toch is het een belangrijk onderwerp, zoals we hier zullen beargumenteren en in dit nummer hopen te laten zien.

Verslaving is op Europees niveau een van de meest voorkomende en kostbare van alle mentale en hersenaandoeningen. Als tabaksverslaving en problematisch alcoholgebruik worden meegenomen, is het zelfs nummer één in frequentie en kosten, gevolgd door depressie, dementie, beroerte en angststoornissen (Effertz & Mann, 2013). Nu denkt u misschien: ‘Tja, roken, dat is natuurlijk slecht voor een mens, maar wat heeft het met psychische stoornissen te maken?’ Recent onderzoek heeft laten zien dat roken tijdens de adolescentie een belangrijke rol speelt bij de escalatie van andere mentale problemen. Zo lieten Jorien Treur en collega’s zien dat wanneer één van twee van een eeneiige tweeling gaat roken, bij die persoon de aandachtsproblemen toenemen (Treur et al., 2015). Door het genetisch gecontroleerde design van dergelijk onderzoek is goed vast te stellen dat roken naar alle waarschijnlijkheid aandachtsproblemen versterkt, terwijl veel rokers denken dat het hun concentratie juist verbetert. Roken tijdens de adolescentie is ook gerelateerd aan het ontstaan van internaliserende problemen (angst, depressie), met evidentie voor causale relaties beide kanten op (Fluharty et al., 2017). Verder is er toenemende aandacht voor de rol die roken speelt bij het in stand houden van andere verslavingen – een van de redenen waarom bij de behandeling van die andere verslavingen ook rookverslaving tegenwoordig aandacht krijgt en cliënten geholpen worden om ermee te stoppen. Dat dit de nodige voeten in aarde heeft, komt aan bod in het artikel van Maartje van Lakerveld en collega’s in dit nummer (van Lakerveld et al., 2024). Er zijn dus goede redenen om roken – of beter: tabaksverslaving – serieus te nemen bij het voorkomen en behandelen van psychische stoornissen. Hetzelfde geldt voor problematisch alcoholgebruik, waarvan algemener bekend is dat het negatieve gevoelens en gerelateerde internaliserende problemen kan ver-

<https://doi.org/10.5553/TG/016774542024057004002>

sterken. Het zal nu wel duidelijk zijn dat het redelijk is om verslaving als een van de belangrijkste psychische en hersenaandoeningen te zien, wat recent Nederlands bevolkingsonderzoek (Nemesis) opnieuw heeft bevestigd (ten Have et al., 2023).

In de diverse bijdragen in dit nummer staan twee thema's centraal: (1) behandeling van verslaving bij comorbiditeit, en (2) nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de behandeling van verslavingen, met implicaties voor andere stoornissen. In veel bijdragen speelt comorbide problematiek een rol, waarbij een lastige omstandigheid is dat verslavingszorg en zorg voor andere geestelijke gezondheidsproblemen traditioneel gescheiden werelden zijn, terwijl de problematiek van cliënten zich slecht aan deze scheidslijn houdt. Dit heeft als problematisch gevolg dat cliënten nogal eens tussen wal en schip terechtkomen: dat hun mentale probleem niet wordt behandeld zolang ze een verslaving hebben. Wat daarbij wellicht ook een rol speelt is stigma, dat ook een belangrijke factor is bij de marginalisatie die veel mensen met een verslaving ervaren; zie de bijdrage van Marjolein Morselt-van Tongeren en collega's (2024).

Twee bijdragen gaan over autisme en verslaving, een minder bekende combinatie dan ADHD en gedragsproblemen en verslaving. Johan van Zanten en collega's (2024) bespreken de hoofdlijnen van een geïntegreerde (groeps)behandeling voor verslaving voor cliënten met een verslaving en autisme. Verder wordt het gerelateerde boek *Grip* van Bosma en van Zanten besproken door Joanneke VanDerNagel (2024). Sera Lortye, Nathalie Faber en collega's (2024) bespreken de comorbiditeit tussen posttraumatische stressstoornis (PTSS) en verslaving, twee diagnoses die vaak samen voorkomen en gemeen hebben dat ze allebei relatief vaak over het hoofd gezien worden. De auteurs bespreken de opzet en resultaten uit de voormeting van een grote gerandomiseerde klinische studie (RCT) naar een behandelprotocol waarin zowel PTSS als verslaving behandeld wordt.

In de ggz en de verslavingszorg speelt de computer een steeds prominere ondersteunende rol, wat belangrijk is vanwege de vergrijzende bevolking en dreigende personeelstekorten in beide sectoren. Voorwaarde is natuurlijk wel dat de behandeling dan ook effectief is, wat in het algemeen zo blijkt te zijn, althans als deelnemers blijven meedoen, wat een uitdaging is. Daarom is begeleiding belangrijk, die ook deels geautomatiseerd kan worden (voor een recent systematisch overzicht, zie Koelen et al., 2022). Maria Schouten en collega's (2024) bespreken een gerandomiseerde studie waarin jongvolwassenen met depressie en problematisch alcoholgebruik die een face-to-facebehandeling kregen voor depressie aanvullend digitaal behandeld werden. In één groep werd deze aanvullende digitale behandeling alleen gericht op de depressie, terwijl in een andere groep ook het alcoholgebruik via een digitale interventie werd behandeld, wat effectief bleek voor het alcoholgebruik en gerelateerd was aan een langdurig positief effect op kwaliteit van leven.

Een andere familie van gecomputeriseerde interventies richt zich op cognitieve vertekeningen (biases). Deze cognitieve-biasmodificatie (CBM)-methode was oorspronkelijk vooral gericht op het detecteren van mogelijke mechanismen bij psychopathologie, vanuit de gedachte dat de sterkste test van causaliteit een experimentele manipulatie van de bias is, waaruit dan de effecten op stoornisgerelateerde kenmerken zouden moeten blijken. Inmiddels zijn verschillende vormen van CBM effectief gebleken bij diverse stoornissen (voor een recent overzicht, met nadruk op mogelijkheden voor klinische implementatie, zie Vrijsen et al., 2024), in veel gevallen ter ondersteuning van een klinische behandeling. Bij (alcohol)verslaving geldt die effectiviteit voor het wegtrainen van de automatisch geactiveerde neiging om alcoholgerelateerde stimuli te benaderen (toenaderingsneiging), waardoor iemand met een verslaving meer controle krijgt over de keuze om wel of niet te gebruiken. Zie ook de bespreking van Eline Bol in dit nummer van het boek *Akrasia: Over vrije wil, verslaving en verandering* (Bol, 2024). Op basis van diverse positieve gerandomiseerde studies is CBM inmiddels een aangeraden toevoeging aan de behandeling van alcoholverslaving in Duitsland en Australië (waar de meeste studies plaatsvonden) en als mogelijke toevoeging in de meest recente Nederlandse klinische richtlijnen. Nicolle van Mil en collega's (2024) bespreken deze specifieke vorm van CBM, met voorbeelden van implementatie in de praktijk. Wat betreft het centrale thema comorbiditeit is het nog goed om te noemen dat een recente grote klinische studie naar effecten van CBM als toevoeging aan abtinentiegerichte behandeling van alcoholverslaafden, bij cliënten met internaliserende problemen sterkere effecten vond, in vergelijking met cliënten zonder internaliserende problemen (Salemink et al., 2022).

Een ander technisch hulpmiddel dat steeds meer wordt toegepast binnen CGT is virtual reality (VR). Simon Langener, Samantha Murray en collega's (2024) bespreken een toepassing van VR in de gedragstherapeutische behandeling voor verslaving gericht op mensen met een lichte verstandelijke beperking (LVB), die beter vaardigheden kunnen oefenen met VR.

Verder komt de vraag aan de orde wat verslavingsonderzoek bijdraagt aan ontwikkelingen in behandelingen. Motiverende gespreksvoering (MGV) is ontwikkeld in de context van de behandeling van verslaving, en in het Nederlandse standaardprotocol voor verslaving (Merckx, 2014) worden MGV en CGT gecombineerd. Er is inmiddels evidentie dat dit ook bij andere stoornissen een positief effect zou kunnen hebben. Zo blijkt MGV ook de effectiviteit van CGT bij angst te vergroten (Marker & Norton, 2018). Jannet de Jonge en collega's (2024) laten zien hoe MGV gebruikt kan worden om interventies cultuursensitiever te maken, wat ook breder ingezet kan worden dan bij verslaving alleen.

Ten slotte is ook de 'derde golf' van psychologische interventies niet aan de behandeling van verslaving voorbijgegaan. Marissa de Vries en collega's (2024) bespreken de eerste ervaringen in een klinische studie die CGT en

ACT vergeleek in de verslavingszorg; over het algemeen werden gelijke effecten van CGT en ACT gevonden in de klinische praktijk. Harmen Beurmanjer en collega's (2024) bespreken op basis van de huidige stand van de literatuur de mogelijkheden van ACT en mindfulness voor de behandeling van chronischepijnpatiënten met opiaatverslaving. Voor deze combinatie liet een recente Amerikaanse studie zeer positieve resultaten zien (Garland et al., 2022), wat de klinische relevantie ervan verder onderstreept.

Samenvattend hopen we dat dit speciale nummer het belang van verslaving en klinisch verslavingsonderzoek voor de cognitieve gedragstherapie benadrukt, niet alleen voor mensen die werkzaam zijn in die sector, maar juist ook voor mensen die in de algemene ggz werken en wellicht vaker bij hun cliënten met (de gevolgen van) verslaving te maken hebben dan ze zelf beseffen.

Reinout Wiers is hoogleraar ontwikkelingspsychopathologie aan de Universiteit van Amsterdam en codirecteur van het centrum voor Urban Mental Health, een interdisciplinair UvA-onderzoeksprogramma. Hij is lid van de sectie Verslaving van de VGCT en gastredacteur voor dit nummer van *Gedragstherapie* over verslaving (en uiteraard niet betrokken bij de recensie van zijn boek).

Anneke Goudriaan is bijzonder hoogleraar Werkingsmechanismen en behandeling van verslaving, verbonden aan Amsterdam UMC en Arkin en de TOPGGZ-afdeling van Jellinek, voorzitter van de sectie verslaving van de VGCT en gastredacteur voor dit nummer over verslaving.

Correspondentieadres: Reinout Wiers, Universiteit van Amsterdam, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Programmagroep Developmental Psychology, Postbus 15916, 1001 NK Amsterdam. E-mail: r.wiers@uva.nl

Referenties

- Beurmanjer, H., Damen, K., Ellerbroek, H., & Schellekens, A. (2024). Behandeling van stoornissen in het gebruik van voorgeschreven opioïden bij patiënten met chronische pijn: Een practitioner review. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 489-502. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004012>
- Bol, E. (2024). Minderen tegen beter weten in [Boekbespreking]. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 505-508. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004014>
- de Jonge, J., Dobber, J., Taguba, C., Bouteh, K., van Putten, E., & Latour, C. (2024). Motiverende gespreksvoering cultuursensitiever maken: Geleerde lessen van jonge statushouders. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 460-471. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004010>
- de Vries, M., Bol, E., van Yperen, M., Breeuwsma-Geurts, E., de Beurs, E., & Goudriaan, A. (2024). Effectiviteit van cognitieve gedragstherapie en acceptance and commitment therapy bij verslaving: Een cohortstudie. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 472-488. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004011>
- Effertz, T., & Mann, K. (2013). The burden and cost of disorders of the brain in Europe, with the inclusion of harmful alcohol use and nicotine addiction.

- European Neuropsychopharmacology*, 23, 742-748. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2012.07.010>
- Fluharty, M., Taylor, A. E., Grabski, M., & Munafò, M. R. (2017). The association of cigarette smoking with depression and anxiety: A systematic review. *Nicotine & Tobacco Research*, 19, 3-13. <https://doi.org/10.1093/ntr/ntw140>
- Garland, E. L., Hanley, A. W., Nakamura, Y., Barrett, J. W., Baker, A. K., Reese, S. E., Riquino, M. R., Froeliger, B., & Donaldson, G. W. (2022). Mindfulness-oriented recovery enhancement vs supportive group therapy for co-occurring opioid misuse and chronic pain in primary care: A randomized clinical trial. *JAMA Internal Medicine*, 84112, 407-417. <https://doi.org/10.1001/jamainternmed.2022.0033>
- Koelen, J. A., Vonk, A., Klein, A., de Koning, L., Vonk, P., de Vet, S., & Wiers, R. (2022). Man vs . machine: A meta-analysis on the added value of human support in text-based internet treatments ('e-therapy') for mental disorders. *Clinical Psychology Review*, 96, 102179. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2022.102179>
- Langener, S., Murray, S., Berkhoff, M., Bouman, Y., Didden, R., & VanDerNagel, J. (2024). Ontwikkeling van ondersteuning met virtual reality in de verslavingsbehandeling van cliënten met een LVB: Een cognitief-gedragstherapeutisch perspectief. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 447-459. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004009>
- Lortye, S. A., Faber, N. N.M., Marquenie, L. A., Goudriaan, A. E., Arntz, A. A., & de Waal, M. M. (2024). Het TO-PA-onderzoek naar PTSS bij verslaving: Achtergrond en klinische kenmerken. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 399-415. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004006>
- Marker, I., & Norton, P. J. (2018). The efficacy of incorporating motivational interviewing to cognitive behavior therapy for anxiety disorders: A review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 62, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2018.04.004>
- Merkx, M. J. M. (2014). Individuele cognitieve gedragstherapie bij middelengebruik en gokken. In G. M. Schippers, A. M. Smeerdijk, & M. J. M. Merkx (red.), *Handboek cognitieve gedragstherapie bij middelengebruik en gokken* (pp. 105-264). Resultaten Scoren.
- Morselt-van Tongeren, M., Markus, W., & de Jong, C. (2024). 'Het heeft wel degelijk zin': Aanpak van demoralisatie bij verslavingsbehandeling. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 375-385. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004004>
- Salemink, E., Rinck, M., Becker, E., Wiers, R. W., & Lindenmeyer, J. (2022). Does comorbid anxiety or depression moderate effects of approach bias modification in the treatment of alcohol use disorders? *Psychology of Addictive Behaviors*, 36, 547-554.
- Schouten, M., Goudriaan, A., Dekker, J., & Blankers, M. (2024). Digitale interventies voor comorbide depressie en problematisch alcoholgebruik: Een (kosten)effectieve aanpak? *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 416-434. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004007>
- ten Have, M., Tuithof, M., van Dorsselaer, S., Schouten, F., Luik, A. I., & de Graaf, R. (2023). Prevalence and trends of common mental disorders from 2007-2009 to 2019-2022: Results from the Netherlands Mental Health Survey and Incidence Studies (NEMESIS), including comparison of prevalence rates before vs. during the COVID-19 pandemic. *World Psychiatry*, 22, 275-285. <https://doi.org/10.1002/wps.21087>

- Treur, J. L., Willemsen, G., Bartels, M., Geels, L. M., van Beek, J. H. D. A., Hupertz, C., van Beijsterveldt, C. E. M., Boomsma, D. I., & Vink, J. M. (2015). Smoking during adolescence as a risk factor for attention problems. *Biological Psychiatry*, 78, 656-663. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2014.06.019>
- van Lakerveld, M., Goudriaan, A., & Derksen, M. (2024). Implementatie en impact van rookvrijbeleid binnen de verslavingszorg: Een scoping review. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 348-374. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004003>
- van Mil, N., de Fuentes-Merillas, L., Markus, W., & Wiers, R. (2024). Approach bias modification training (ApBM): Als aanvulling op een klinische behandeling bij patiënten met een stoornis in alcoholgebruik. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 435-446. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004008>
- van Zanten, J., Walhout, S., de Fuentes-Merillas, L., & Bosma, M. (2024). Behandeling van mensen met een autismespectrumstoornis en verslaving: Een handreiking voor de praktijk. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 386-398. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004005>
- VanDerNagel, J. (2024). Grip voor cliënten met verslaving en autisme [Boekbespreking]. *Tijdschrift voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie*, 57, 503-504. <https://doi.org/10.5553/TGO16774542024057004013>
- Vrijzen, J. N., Grafton, B., Koster, E. H. W., Lau, J., Wittekind, E., Bar-haim, Y., Becker, E. S., Brotman, M. A., Joormann, J., Lazarov, A., Macleod, C., Manning, V., Pettit, J. W., Rinck, M., Salemink, E., Woud, M. L., Hallion, L. S., & Wiers, R. W. (2024). Towards implementation of cognitive bias modification in mental health care: State of the science, best practices, and ways forward. *Behaviour Research and Therapy*, 179, 104557. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2024.104557>